

Suomalaisten oppineiden naisten tärkeä historia

■ MARJO T. NURMINEN

Riitta Mäkinen ja Marja Engman (toim.): *Naisten aika – Valkoinen varis ja muita oppineita naisia*. Gaudeamus 2015.

Riitta Mäkisen ja Marja Engmanin napakasti toimittama *Naisten aika – Valkoinen varis ja muita oppineita naisia* on tärkeä ja innostava teos. Se kertoo 1900-luvun taitteen molemmin puolin eläneiden noin kahdenkymmenen oppineen suomalaisnaisen tarinan. Teos koostuu kolmentoista tutkijan artikkeleista, minielämäkertoista, jotka on jaettu neljään lukuun: I Edelläkävijöitä opintiellä, II Perheen piiristä kansakunnan kuohuihin, III Opiskelijatyttöistä vaikuttajanaisia, IV Seuraavat sukupolvet. Elämäkertojen väliin on siroteltu tasapainoisesti lyhyitä tietoisuuksia ja kiinnostavaa aikalaiskuvitusta.

Osa kirjan esittelemistä naisista oli perustamassa Suomeen ensimmäisiä naisasiayhdistyksiä ja toimi niissä aktiivisesti koko ikänsä, kuten vapaaherratar Aleksandra Gripenberg (1857–1913). Toiset taas löysivät henkisen kodin naisasia-liikkeen lisäksi myös taiteesta, itsenäisestä tutkimuksesta ja kirjallisisista töistä, kuten Helena Westermarck (1857–1938). Jotkut heistä, kuten Annie Furuhjelm (1859–1937), keskittivät tarmonsapolitiittiseen toimintaan ja naisten äänioikeuden saavuttamiseen. Toisille oli tärkeää saada työskennellä yleishyödyllisissä yhdistyksissä ja kehittää osuuskuntatoimintaa, kuten talousneuvos Hedvig Gerhard (1867–1961). Yhteistä kaikille kir-

jan esitteleminen naisille oli halu opiskella, sivistää itseään ja kehittää taitojaan valitsemallaan alalla.

Teos osoittaa, että naiset taistelivat sata vuotta sitten aktiivisesti omien oikeuksiensa puolesta Suomessa ja ympäri Eurooppaa. He vaativat tasa-arvoa, äänioikeutta, oikeutta opiskeluun, julkiseen toimintaan ja henkiseen työhön. Suomalaisten naisten tasa-arvoyritykset niin yliopistossa kuin yhteiskunnassa laajemmin heijastelivat sekä aikansa kansainvälisiä virtauksia että kotimaan yhteiskunnallista tilannetta.

Varhaisia vaikuttajanaaisia on viime aikoina tuotu esiin ilahduttavasti niin kirjojen sivuilla kuin valkokankaallakin. Brittiläinen uutiselookuva *Suffragette* (2015) tuo suuren yleisön tietoon 1900-luvun alun kuuluisia englantilaisia naisasianaisia, suffragetteja, jotka taistelivat vuosikymmeniä naisten äänioikeuden puolesta.

Naisten aika -kirjan artikkeleista paljastuu, että vaikka Suomi sijaitsee maantieteellisesti kaukana eurooppalaisista keskuksista, naisasialiike tuotiin Suomeen jo 1870-luvulla kansainvälisten ja kielitaitoisten naisten välityksellä.

Pia Forssell kertoo artikkelissaan aristokraattiseen hämäläiskartanoon syntyneestä Adelaide Ehrnroothista (1826–1905), josta kasvoi Suomen ensimmäisiä aktiivisia naisasianaisia ja naisjournalisteja. Ehrnrooth käsitteli usein naisten asemaa laajassa kirjallisessa tuotannossaan, joka sisälsi lehtiartikkeleiden lisäksi myös kaunokirjallisuutta. Kirjailijanimellä A-i-a julkaistuissa kirjoituksissa hän halusi muun muassa osoittaa, kuinka avioliittolaki alisti naiset holhouksen alaisiksi ja täysin riippuvaisiksi

aviomiehistään. Vasta sata vuotta Ehrnroothin syntymän jälkeen vuonna 1929 toteutettu lakiuudistus julisti puoliset oikeudellisesti tasavertaiseksi.

Monissa *Naisten aika* -teoksen artikkeleissa kerrotaan Suomen sortovuosien aikakaudesta 1900-luvun alussa, jolloin naiset hyväksyttiin miesten rinnalle taistelemaan maan venäläistämistä vastaan. Tämä oli omiaan vauhdittamaan suomalaisnaisten yhteiskunnallisten oikeuksien paranemista, vaikka yleinen asenne ei kannustanutkaan naisia virkauralle tai tutkijoiksi vielä vuosikymmeniin. Vuonna 1906 toteutetussa eduskuntauudistuksessa suomalaisnaiset saivat kuitenkin ensimmäisinä maailmassa sekä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden että mahdollisuuden asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa, vuosia ennen eurooppalaisia sisariaan.

Teoksen monista artikkeleista ilmenee, että sukupuoleen liitetty arvot ja asenteet muuttuivat hitaasti, ja tienraivaajien polku oli usein kivinen. Tämän sai kokea moni yliopisto-opinnoista haaveileva nainen.

Mervi Kaarinen kertoo artikkelissaan Emma Irene Åströmin (1847–1934) tarinan. ”Mitä hittoa tytöllä on latinan kanssa tekemistä”, tiuskaisi isä tyttäelle, joka halusi opiskella yliopistossa klassisia kieliä, filosofiaa ja historiaa. Sinnikkästä työstä tuli lopulta Suomen ensimmäinen maisteriksi promotoitu akateeminen nainen vuonna 1882, aikana, jolloin naisten oli anottava erivapautta sukupuolestaan päättäkseen opiskelemaan yliopistoon. ”Tienraivaajaksi” Åström ei kuitenkaan halunnut itseään kutsua, vaikka monet sitä toivoivatkin.

Hän halusi vain lukea ja opiskella itseään varten. Suomen kansakoululaitoksen isä Uno Cygnaeus olisi halunnut nostaa Emma Irenen kansakoulujärjestelmän keulakuvaksi, joka todisti, että ”vaatimattomuus, uskollisuus ja nöyryys tiedon edessä ja kaikkia auktoriteetteja kohtaan” saattoi nostaa myös tytöt kansan riveistä sivistyksen helmaan. Naisasialiikkeelle riitti, että Emma Irene oli osoittanut, että naisetkin kykenevät akateemisiin opintoihin. Myös Zacharias Topelius innostui Emma Irenen lukuinnosta ja käytti häntä esikuvana oppineesta naisesta tarinassaan *Tähtien turvatit*.

Oppineiden naisten uramahdollisuudet olivat 1900-luvun alussa sangen rajalliset. Yliopistopintojen katsottiin valmistavan virkamiesuralle, ja ajatusta naisista virkamiehinä pidettiin järjettömänä. Opettajan työ oli käytännössä monelle oppineelle naiselle ainoa mahdollisuus. Poikkeuksiakin löytyy. Muun muassa tohtori Karolina Eskelin (1867–1936), tohtori Tekla Hultin (1864–1943), professori Alma Söderhjelm (1870–1949) ja tohtori Liisa Karttunen (1880–1957) onnistuivat kaikki luomaan pitkän ja aktiivisen työuran. Viimeksi mainitut työskentelivät historian tutkijoina enimmäkseen ulkomailla. Söderhjelm ansioitui Ranskan vallankumousajan tutkijana Pariisissa, ja Karttunen vietti puolestaan vuosia Roomassa tutkien Vatikaanissa niin kutsutua salaista arkistoa.

Heini Hakosalo kuvaa artikkelissaan Karolina Eskelinin värikästä elämää ja työtä. Eskelinin toimi lääketieteen ja erityisesti kirurgian alalla Suomessa ja Yhdysvalloissa sekä perusti oman kirur-

gisen sairaalan Helsinkiin vuonna 1905. Lahjakas merikapteeni tytär oli Suomessa ensimmäinen naispuolinen väittelijä, joka raivasi näin tietä naisopiskelijoille lääketieteelliseen tiedekuntaan. Akateeminen ura jäi häneltä kuitenkin lyhyeksi, koska 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä naiset eivät saaneet yhtäläisiä mahdollisuuksia edetä yliopistouralla kuin miehet. Mikään ei kuitenkaan estänyt häntä toimimasta lääkärinä. Oman sairaalan perustaminen oli lahjakkaille ja ammatillisesti kunnianhimoisille naislääkäreille ainoa mahdollisuus harjoittaa ammattiaan aikana, jolloin naisten oli vaikea hankkia klinistä koulutusta ja erikoistumispaikkoja.

Venla Sainion artikkelissa tutustutaan Tekla Hultiniin, joka oli Eskelinin ohella ensimmäisiä väittelijöitä naisia Suomessa. Lahjakkaasta ja päättäväisestä karjalais-tytöstä kasvoi merkittävä Suomen valtiollisten oikeuksien puolustaja ja nuorsuomalainen poliitikko. Yliopistossa Hultin opiskeli yleistä historiaa ja botaniikkaa. Ylipistopöpinnot, Savo-Karjalainen osakuntatoiminta sekä myöhemmin toiminen *Päivälehdessä* (Helsingin *Sanomien* edeltäjä) toimittajana ja politiikassa tarjosivat Hultinille mahdollisuuden verkostoitua toisten yhteiskunnallisesti aktiivisten miesten ja naisten kanssa. Hultinin ystävä- ja tuttavapiiriin kuuluivat muun muassa E. N. Setälä, Juhani Aho, Pehr Evind Svinhufvud, Kaarlo Juho Ståhlberg, Eero Erkko, Minna Canth, L. Onerva, Eino Leino ja monia muita suomalaisia vaikuttajia ja kulttuuripersoonia. Hultinin poliittinen aktiivisuus, räväkä poikatytöluonne ja korkea koulutus olivat Sainion mukaan niin

poikkeuksellisia ominaisuuksia, että häntä alettiin kutsua ”Pohjolan valkoiseksi varikseksi”, poikkeusyksilöksi miesten maailmassa.

Naisten aika-teoksen minielämäkerrat osoittavat ansiokkaasti, että varhaisten suomalaisten oppineiden naisten elämät ja pyrkimykset olivat jo sata vuotta sitten hyvin moninaiset. Naiset eivät muodostaneet mitään homogeenistä ryhmää vaan monia erilaisia ryhmiä, kuten nykyäänkin. Oppineiden naisten elämään, opintoihin, yhteiskunnalliseen toimintaan, asemaan, työhön ja perheen perustamiseen vaikutti sukupuolen lisäksi myös koti- ja kielitausta, sääty, varallisuusasema ja ennen kaikkea henkilökohtaiset ominaisuudet sekä kyky ja halu verkostoitua. Useimmat kirjan henkilöistä saivat pyrinnoissään tukea perheeltään, erityisesti veljiltään ja isiltään. Itselleni oli uutta tietoa se, että yläluokan tyttären oli 1900-luvun alun Suomessa vaikeampi päästä opintielle ja yliopistoon kuin nousevan ja vapaamielisemmän keskiluokan tyttären.

Teos esittelee päähenkilöitään monipuolisesti suhteessa omaan aikakauteensa ja osana niitä verkostoja ja yhteisöjä, joissa he kulloinkin toimivat. Kirja onnistuu näin välttämään aikaisemmille naiselämäntarinoille tyypillisen henkilöpalvonnan. Marja Engman ja Riitta Mäkinen ovat tehneet ansiokasta toimitustyötä. Kolmentoista kirjoittajan artikkelit väijäämättä poikkeavat toistaan sekä tarkkuudeltaan että tyylillisesti, mutta toimittajat ovat onnistuneet luomaan teoksesta yhtenäisen kokonaisuuden, josta aukeaa aivan uusia näkymiä sekä suomalaisten oppineiden naisten että koko kansakuntamme

historiaan. Kirjan artikkelit puhaltavat hengen päähenkilöihinsä ja herättävät nämä suuren yleisön unohtamat kiinnostavat naiskohtalot ja niiden aikakaudet eloon.

Naisten aika-teoksen soisi nousevan yhdeksi Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhluvuoden merkiteokseksi, joka muistuttaa oppineiden naisten ja naisjärjestöjen tärkeästä roolista suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisten verkostojen rakentajina.

Kirjoittaja on tietokirjailija ja vapaa historiantutkija.